

НАВЧАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК СКЛADOVA ЇХНЬОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Болонський процес посилив в Україні ті перетворення, які стали характерними для європейського співтовариства. Стрижнем вищої освіти стала розвиваюча, культуроутворююча домінанта, формування конкурентоспроможного фахівця, що вміє мислити критично, обробляти різноманітну інформацію, використовувати отримані знання й уміння для творчого рішення проблем. Особистість, незалежно від виду професійної діяльності, повинна характеризуватися достатнім рівнем мовленнєвого розвитку, котрий визначає загальний рівень розвитку свідомості і самосвідомості, когнітивних процесів і, найголовніше, зумовлює успішність в опануванні фаховими знаннями. В інформаційному суспільстві фахівець повинен вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, вбирати необхідну інформацію, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції тощо. У системі вищої освіти нашої країни великого значення набуває навчання студентів ВНЗ термінологічної лексики, оскільки успішність професійного спілкування значною мірою визначається таким рівнем володіння лексичними навичками, який забезпечить здатність студентів розуміти та вживати у відповідній ситуації саме той термін, який точно передає висловлену думку. Отже, професійна

компетенція передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, умінь і навичок спілкування. Тобто вона формується на основі мовленнєвої компетенції. Зазначені чинники зумовлюють необхідність дослідження особливостей компетентнісного підходу до вивчення української мови у неможливому вищому навчальному закладі, визначення традиційних та інноваційних методичних прийомів, раціональне поєднання яких сприятиме збагаченню активного словникового запасу студентів-нефілологів термінологією фаху в процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Термін «компетенція» був уведений Н. Хомським 1965 року у рамках теорії трансформаційних граматик, і під ним розуміли володіння системою граматичних правил, що забезпечує володіння мовою [5]. Подальша проекція аналізованого явища не лише на мову, а й на мовця та процеси мовлення зумовила розрізнення понять мовної й мовленнєвої компетенцій і компетентностей.

Словник іншомовних слів так трактує терміни *компетенція* та *компетентність*: «*Компетенція* (від лат. *competentia* – погодженість) – 1) поінформованість, досвідченість у якійсь галузі; кваліфікованість, авторитетність; 2) коло повноважень, прав якоїсь установи, особи; *Компетентність* (від *компетентний*) – володіння знаннями, що дозволяють міркувати про щось, висловлювати вагомі, авторитетні думки» [2, с. 311]. Тобто компетенція – набір вимог, висунутих фахівцеві, компетентність – результат, здатність відповідати цим вимогам. Окремі дослідники вважають поняття «компетентність» та «компетенція» майже еквівалентними (С. Конкевич, І. Лисакова, М. Рижаков). У межах ототожнення понять «компетентність» та «компетенція»

автори підкреслюють їх практичну спрямованість та дійову сторону. Позиція ототожнювання цих понять є характерною і для більшості закордонних дослідників цієї проблеми.

Сьогодні також існує два погляди на розуміння понять мовної і мовленнєвої компетентностей. Прихильники першої точки зору переважно вживають терміни «мовна компетентність», «мовна компетенція» (Ю. Апресян, І. Горелов, І. Зимня, О. Кубрякова, О. Лурія, Н. Хомський), однак для більшості з них поняття мовленнєвої компетентності (компетенції) присутнє у визначенні мовної компетентності (компетенції).

Друга умовна група проводить межу між компетентністю (компетенцією) мовною й мовленнєвою (О. Арцишевська, О. Біляєв, М. Вятютнев, О. Горошкіна, М. Кабардов, А. Нікітіна, М. Пентилюк). Мовну компетенцію вони почали витлумачувати як явище певного рівня обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови, а мовленнєву – як здатність людини до практичного використання знань про мову в процесі комунікації.

Незважаючи на актуальність такого напрямку роботи, українською лінгводидактикою він досліджений недостатньо. У методичній літературі увага приділяється розробленню загальних методик формування мовної компетенції студентів (Л. Барановська, Л. Головата, Л. Лучкіна, Т. Рукас), проблемам формування мовленнєвої культури (Н. Бабич, О. Беляєв, А. Коваль, М. Пентилюк, В. Мельничайко), ідеям комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови (О. Беляєв, М. Вашуленко, І. Гудзик, В. Мельничайко). Прийоми засвоєння термінології згадуються побіжно, розроблено окремі види

робіт із професійною термінологією (Н. Костриця, Л. Лучкіна, В. Михайлюк, Т. Рукас, Н. Тоцька).

Викладання гуманітарних дисциплін, зокрема й української мови (за професійним спрямуванням), у вищих аграрних навчальних закладах останніми роками відбувається в умовах дефіциту годин, що не могло не позначитися на загальному рівні освіченості сучасного випускника вищої школи України. Навчання ж термінологічної лексики на заняттях з української мови ускладнюється ще й тим, що дисципліну читають на першому курсі, тому студенти фактично ще не вивчають спеціальну термінологію. Тож завдання викладача української мови — найбільш ефективно і якісно використати час, відведений на вивчення дисципліни для формування професійних мовнокомунікативних компетенцій студентів, зокрема й навчання термінологічної лексики з фаху.

Підготовці студентів до використання знань з української мови в реальних життєвих ситуаціях сприяє методика комунікативно орієнтованого викладання мови, яка бере початок у наукових дослідженнях, що проводилися прикладними лінгвістами британських університетів. Так, на думку американського дослідника Д. Річардса, навчання мови ділиться на такі періоди:

1. Традиційний підхід (до кінця 60-х).
2. Класичний комунікативний підхід у викладанні мови (1970 – 1990 рр.).
3. Новітній комунікативний підхід у викладанні мови (з кінця 90-х та до наших днів) [6, с. 10].

Для традиційного підходу на першому місці виступала граматична компетенція. Прихильники ж комунікативного підходу, що прийшов на зміну традиційному, стверджували, що знання мови виходить далеко за рамки вивчення граматичних правил. Акцент

перемістився на навчання правильно використовувати граматичний матеріал для різних комунікативних цілей. Виникла необхідність у навчанні мовленнєвої компетенції, яка включає в себе поняття граматичної компетенції. Слід зазначити, що реалізація компетентнісного підходу як системного характеризується зв'язком з традиційним. Однак компетентнісний підхід фіксує і встановлює підпорядкованість знань умінням, ставлячи акцент на практичному аспекті. Традиційні ж методи та прийоми роботи зі студентами стають підґрунтям наступного їх творчого переосмислення й оновлення.

Засвоєння фахової терміносистеми, що є складовою мовленнєвої компетенції, відбувається у кілька етапів: введення термінологічних одиниць у мовлення студентів-нефілологів, закріплення й автоматизації первинних термінологічних навичок, вживання фахової лексики у власних мовленнєвих висловлюваннях. Для кожного із зазначених етапів характерний свій набір методів та прийомів.

На етапі введення термінологічних одиниць у мовлення студентів доцільно застосовувати непродуктивні методи й прийоми навчання: розповідь, пояснення, спостереження над мовою, виконання вправ репродуктивного типу. Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання таких: дати усно тлумачення фаховим термінам українською мовою; дібрати терміни до запропонованих визначень; скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника, пояснивши терміни; переказати матеріал попередньої лекції, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Етап закріплення й автоматизації первинних термінологічних навичок є надзвичайно важливим, оскільки згідно з експериментальними дослідженнями

психологів у «цей момент крива збереження матеріалу в пам'яті різко падає, тому важливо поділити роботу над словом в часі, звертаючись постійно до повторення як кращого способу запобігання забування» [1, с. 44]. На етапі закріплення термінологічних одиниць варто використовувати продуктивні методи та прийоми навчання: аналіз і зіставлення мовних явищ, тренувальні вправи напівпродуктивного характеру, дослідницькі й проблемні завдання.

Найдоцільнішими, на наш погляд, є завдання типу: оберіть нормативний варіант перекладу терміна українською мовою; перекладіть текст українською мовою, складіть до нього термінологічний словник, підготуйтеся до усного переказу тексту за опорними термінами; з поданого тексту випишіть терміни, що в перекладі українською мовою будуть мати інший рід або інше словесне оформлення порівняно з російською мовою; із пропонованих термінів випишіть ті, що будуть мати закінчення -а чи -у в родовому відмінку однини; прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням; за опорними термінами напишіть переказ тексту професійного спрямування тощо.

Вправи порівняльно-зіставного спрямування дозволяють проаналізувати особливості виучуваних понять на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях. Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів-нефілологів професійно-науковою термінологією, ми водночас маємо змогу підвищувати культуру мовлення майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

– особливості вимови та правопису того самого терміна в російській та українській мовах;

– доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;

— нюанси вживання термінів-синонімів (дублетів — класне українського слова та інтернаціоналізму) у фахових текстах;

— особливості перекладу стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників російським варіантам тощо.

Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, зорієнтує на вживання нормативних форм термінолексем та фахових фразеологічних терміносполучень, дасть можливість знаходити складні перехресні відношення в найбільш близьких мовах, наприклад, у російській та українській.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності — невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту виучувані професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм. Звичайно ж самому викладачеві-мовнику важко організувати роботу над вивченням фахової термінології як системи, що слугує основою для опанування майбутньою професією, знайти інформативні тексти за фахом, із великої кількості термінів відібрати найбільш уживані у певній сфері виробництва. У такій ситуації важлива співпраця викладачів української мови (за професійним спрямуванням) із викладачами профілюючих фахових дисциплін, у створенні інтегрованих методичних посібників з української мови, наповнених текстами, що

несуть у собі базові знання для майбутніх спеціалістів, насичених найуживанішою фаховою термінологією, створенні перекладних словників-мінімумів фахових термінів та професійних сполук, які б описували фахову термінологію у терміносистемі, тобто з урахуванням усіх родо-видових та логіко-понятійних зв'язків.

Завершальним етапом є активізація вживання фахової лексики у власних мовленнєвих висловлюваннях, як письмових, так і усних. Тут важливу роль відіграють активні (продуктивні) методи та прийоми, які дають поштовх до комунікативної діяльності студентів-нефілологів із використанням лексики фаху й відображають реальні ситуації професійного спілкування спеціалістів, формують «пізнавальний інтерес, творче ставлення до діяльності» [4, с. 9]. Комунікативний метод, на нашу думку, є найбільш ефективним для збагачення термінологічного запасу студентів-нефілологів науковими термінами на етапі практичного застосування термінолексем. Є. Пассов також визнає комунікативний метод провідним у практичній мовленнєвій освіті, оскільки він «допомагає засвоїти мову як засіб спілкування на основі практичного застосування мовного матеріалу, розширення та поглиблення пізнавальних здібностей студентів. Саме комунікативний метод передбачає, що процес навчання спілкування відбувається як моделювання самої комунікації» [3, с. 114]. Основою комунікативного методу постає мовленнєво-мисленнєва діяльність. Перед мовцем повинно бути конкретне мовленнєве завдання, максимально наближене до реальних умов комунікації, вирішення якого потребує продукування самостійного висловлювання (без опори на пропонування мовний матеріал чи зразок виконання), насиченого виучуваними мовними одиницями (у нашому випадку термінами). Основним прийомом комунікативного методу вважається

модельовання комунікативних ситуацій (або комунікативних вправ), що допомагають студентам перенестися в реальну комунікативну ситуацію. Насамперед це творчі й ситуативні завдання, складені так, щоб кожен студент під час їх виконання відчував потребу в спілкуванні, потребу в необхідності висловитися. З цією метою доречно застосовувати такі форми роботи, як дискусія, ділова гра, написання доповідей, виступів, складання діалогів, презентація тощо. При цьому слід враховувати принцип типовості й можливої частотності тієї чи іншої ситуації у виробничій діяльності майбутніх фахівців.

Отже, знання терміносистеми спеціалізованої сфери майбутньої професійної діяльності формує професійно орієнтовану мовленнєву компетенцію студента. Застосування в навчальному процесі розглянутих методів і прийомів формування фахових термінологічних навичок дасть змогу студентам нефілологічних спеціальностей розширити, активізувати й закріпити словниковий запас фахових лексем. Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо у подальшому аналізі вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, що уможливить визначення найбільш ефективних шляхів формування мовленнєвої компетентності у студентів-нефілологів.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Психологические труды: в 2 т. / Б. Г. Ананьев. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – 322 с.

2. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. Ф. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; за ред. Л. І. Шевченко – К.: АРІЙ, 2008. – 672 с.

3.Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иному язычному говорению / Е. И. Пассов. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1991. – 233 с.

4.Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.

5.Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes // Sociolinguistics / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth : Penguin, 1972. – P. 269 – 293.

6.Jack C. Richards Communicative Language Teaching Today. : Cambridge University Press, 2006. – 52 p.

Анотація

Фернос Юлія. Навчання термінологічної лексики студентів аграрних спеціальностей як складова їхньої мовленнєвої компетенції.

Стаття розкриває особливості формування термінологічної компетенції майбутніх агрономів як основи їх професійної мовленнєвої компетенції. Розглянуто основні методи та прийоми оволодіння термінологічною лексикою.

Ключові слова: мовна / мовленнєва компетентність, термін, терміносистема.

Summary

Fernos Yulia. Aquiring terminology competence by future agrarians as the basis of their communicative competence.

Nowadays, the most accepted instructional framework both in native or foreign

language programs is Communicative Language Teaching, whose main goal is to increase learners' communicative competence. This theoretical term means being

able to use the linguistic system effectively and appropriately in the target language and culture. The term communicative competence was coined by Hymes (1972), who defined it as the knowledge of both rules of grammar and rules of language use appropriate to a given context.

The article describes peculiarities of acquiring competence in terminology by future agrarians as the basis of their professional communicative competence. The ways of learning special terminology and the system of exercises aimed at learning terminology while reading special texts are analyzed.

The process of agrarian terminology mastering consists of several stages: introduction, reinforcing and primary skills automation, functional lexis use in its own statements. Each of these stages has its own set of methods.

Undoubtedly, the special attention must be paid to the selection of the appropriate texts based on the agrarian terminology. They must be short, simple,

must contain a lot of terms and phrases typical to the agrarian sector.

Key words: *language competence, speech competence, terminology.*